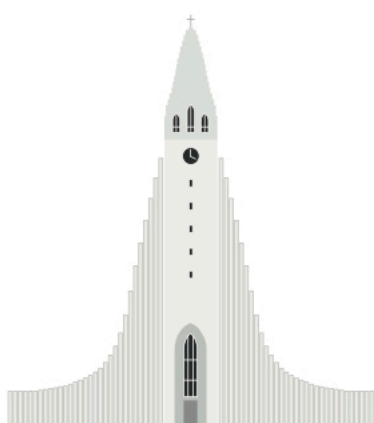

AKO ISLAND ZMENIL SVET

Velké
dejiny
malého
ostrova

EGILL BJARNASON

Vydal Slovenský spisovateľ, a. s.
Miletičova 23, 821 09 Bratislava 2
E-mail: info@slovenskyspisovatel.sk
www.slovenskyspisovatel.sk
Zodpovedná redaktorka Katarína Jusková
Tlač TBB, a. s., Banská Bystrica

Z anglického originálu Egill Bjarnason: How Iceland Changed the World, ktorý vyšiel vo vydavateľstve Penguin Books, an imprint of Penguin Random House LLC, New York 2021, preložila Barbora Andrežálová.

Copyright © 2021 by Egill Bjarnason
All rights reserved
Translation © Barbora Andrežálová 2022
Cover and Graphic Design © Barbara Baloghová 2022
Cover and Endsheets Photos © Shutterstock
Slovak Edition © Slovenský spisovateľ, Ltd, 2022

ISBN 978-80-220-2410-5

Obsah

Úvod	5
1 Objavenie Západu	15
2 Dedičstvo stredoveku	52
3 Island ako spúšťač klimatickej krízy	93
4 Nacionalizmus	119
5 Druhá svetová vojna	140
6 Zrodenie Izraela	175
7 Pristátie na Mesiaci	196
8 Studená vojna	212
9 Rodová rovnosť	243
Doslov	277
Poďakovanie	286
Register	288

Úvod

Mestečko Selfoss je vskutku nezvyčajné. Takmer všetkých šesťdesiat miest na Islande vzniklo v súvislosti s námornými cieľmi. Aj preto sa zakladali tam, kde ich mohli dobre vidieť blížiac sa lode. Selfoss však leží vo vnútrozemí, ďaleko od skalnatého pobrežia.

Rozprestiera sa na východnom brehu rieky Ölfusá, najväčšej rieky v krajine, ktorá vyteká z ľadovca vo vnútrozemí stopäť kilometrov od pobrežia. Za deväťsto rokov osídlenia Selfossu sa v tejto oblasti objavilo len málo cestovateľov. Prekonať rieku na konskom chrbte alebo na člne bolo totiž životunebezpečné, a medzi nami, nestálo to za to. Napokon islandské a dánske úrady spojili svoje sily v symbolickom geste a postavili visutý most. Dokončili ho v roku 1891, trinásť rokov pred príchodom prvého automobilu, a prepojili tak západný a južný Island. Selfoss sa stal oddychovou zastávkou pri cestovaní na dlhé vzdialenosti – miestom, kde sa dalo vysušiť oblečenie a zistiť povertnostné podmienky od cestovateľov, ktorí mierili opačným smerom. Dnes sa tu ľudia zastavujú na párok v rožku.

Na moste je ešte vždy vysoká intenzita dopravy a slúži ako ústredný orientačný bod pre všetko ostatné, po-

dobne ako prístav v prímorskom meste. Tam, kde majú iné mestá továreň na spracovanie rýb, my máme mliekarenskú fabriku. Namiesto sledovania lodí, ktoré sa plavia do prístavu a z prístavu, sa môžeme pozerieť na autá, ktoré jazdia stále dookola – hlavný kruhový objazd je pôsobivo veľký. Taký veľký, ako sa na „veľké mesto“ patrí – veď Selfoss s približne osemtisíc obyvateľmi je jedným z najväčších islandských miest. Keď sa teda rozhodnete vyjsť si do okolia, nedajte sa zastrašiť jeho rozľahlosťou; a nezľaknite sa, ak budete na prechádzke sami – v Selfosse sa prechádzajú iba deti a občas opitý vodič, ktorému zabavili vodičský preukaz.

Na hlavnej ulici Selfossu nájdete okrem iného päť kaderníctiev, tri pobočky bánk, kníhkupectvo, ktoré vlastní moji rodičia, obchod s vlnou na pletenie, obchod s čisto vianočným tovarom a supermarket s názvom Krónan. Pri vchode do tohto obchodu som začal svoju reportérsku kariéru. V ruke som držal zápisník a najlacnejší fotoaparát, ktorý som si mohol požičať zo *Sunnlenska*, miestnych novín. Každý deň som odchyťoval okoloidúcich pre svoju „Otázku dňa“, novinový stĺpček, kde som nevinných chodcov vyzýval, aby vyjadrili na záznam svoj názor na súčasnú problematiku, o ktorej zvyčajne nevedeli takmer nič. Po chvíľke zaručeného intelektuálneho pomykova som ich na dôvažok požiadal, či ich smiem odfoťiť a pripojiť ich portrét k odpovedi.

Postupne som sa prepracoval do redakcie spravodajstva. TIETO MASKY NIE SÚ NA PLÁVANIE: NA PLAVÁRNI SA NAŠLO VRECE S EROTICKÝMI HRAČKAMI – tak znel jeden z mojich prvých titulkov. Ďalším bol kriminálny príbeh o pestovateľovi paradajok, ktorý

sa dal na pestovanie marihuany v opustenom bitúnku. Byť tajným drogovým kráľom v malej komunite bolo podľa jeho vlastných slov nadmieru stresujúce. Preto väčšinu trávy spotreboval sám.

Noviny *Sunnlenska* sa udržali vďaka vynachádzavému majiteľovi počas celých mojich raných dvadsiatich rokov. Mal niekoľko skvelých nápadov ako prežiť, vrátane toho, že sa spoliehal na barterový systém: rád platil ľuďom skôr vecami než peniazmi. Vecami, ktoré miestni podnikatelia zvyčajne vymieňali za reklamu. Napríklad vianočné prémie sa skladali z ohňostrojev a kopy kníh, ktoré novinám poskytli na recenziu. Raz na jar, v deň výplaty, prišiel do práce na bicykli *Mongoose* s dvadsiatimi siedmimi prevodmi, hrubými pneumatikami a zadným nosičom. „Je tvoj,“ vyhlásil s nadšením, hoci bolo jasné, že je za tým nejaká reklamná dohoda. Ten mesiac to znamenalo nulovú hotovosť.

Ak som si mal užiť výplatu, musel som sa na bicykli previezť. A jedna z hlavných výhod *Selfossu*, ako sa pohotovo uvádza v istom sprievodcovi, je, ako ľahko sa dá z mesta vypadnúť. *Route 1*, slávna okružná *Ring Road*, vedie priamo cez mesto.

Vybavený stanom a pôsobivým množstvom kuskusu som prešiel na bicykli okolo mliekarne a kruhového objazdu a zamieril som na východ.

Ring Road je okruh oficiálne dlhý 1 321 kilometrov, ktorý spája väčšinu miest a dedín v krajine. Ak ho zvládnete celý naraz, je to o čosi viac ako pätnásť hodín jazdy. Na bicykli to trvá trochu dlhšie. Islandská krajina je známa nerovnosťami a silnými vetrami pri pobreží. Navyše štatistiky a meteorologické modely jednoducho nedokážu vysvetliť, ako často máte pro-

tivietor, ak idete na bicykli. Verte mi, že vždy. Skrátka a jednoducho vždy.

Môj barterový bicykel sa držal naozaj obdivuhodne, ale pri nevypočítateľnom protivetre a dlhých stúpaniach som bol vyčerpaný už v polovici ostrova. Rozhodol som sa teda, že si na chvíľu oddýchnem v meste Húsavík.

Húsavík leží na severnom pobreží a je z neho výhľad na široký záliv Skjálfandi. Ústie zálivu mieri na sever k Islandskému moru, Grónskemu moru, Severnému ľadovému oceánu a k severnému pólu za ním.

Ako som sa tak s boľavým kolenom prechádzal po prístave, dal som sa do reči s kapitánom dreveného škunera, ktorému chýbal jeden člen posádky. Čoskoro som zistil, že posádku teda tvorí len jeden muž: on, kapitán Hordur Sigurbjarnarson, karikatúristická verzia klasického starého kapitána, iba bez drevenej fajky (bol zaprisahaným odporcom fajčenia). Chrapľavý hlas, šedivé vlasy, zachmúrená tvár, silný stisk ruky. Srdečný úsmev.

Oboznámil som ho so svojou teóriou o smere vetra a že nikdy neduje vo váš prospech. Očividne nepochopil.

„Trpíš morskou chorobou?“ položil mi úvodnú otázku pri nečakanom pracovnom pohovore.

Ako som to mal vedieť? Rovnako by sa ma mohol spýtať, či som náchylný na vesmírnu chorobu (pohybovú chorobu astronautov). S otvoreným morom som nemal žiadne skúsenosti, moje telo takejto skúške ešte nikdy nečelilo. Netušil som, že viazanie napínacieho lana sa považuje za základnú životnú zručnosť.

Poškrabal sa na hlave a naklonil ju, akoby sa pokú-

šal vytriasť si vodu z ucha. „Príď dnes popoludní, a uvidíme.“

Ukázalo sa, že nepatrím k tridsiatim piatim percentám ľudí, ktorí sú vysoko náchylní naorskú chorobu. Zamkol som bicykel a zavolať do novin, že v to leto sa nevrátim. Majiteľ sa chystal uzavrieť veľkú reklamnú zmluvu s novým distribútorom jacuzzi. Po niekoľkých studených týždňoch na mori som občas zapochyboval o vlastnej voľbe: vlastniť vírivku by bolo fajn.

Dostal som rýchlokurz viazania uzlov a napínania a zdvíhania plachiet, pracoval som celých dvanásť hodín v mraze a nosil som kriľavo žltú vlnenú čiapku, ktorú mi dal kapitán. „Je to prvá farba, ktorú oko zachytiť, pre prípad, že by si spadol cez palubu,“ ubezpečil ma.

Kapitán bol námorník skrz-naskrz. Jeho päť najobľúbenejších prísad na pizzu bolo päť plodov mora – v podstate rybáci bufet podávaný na chlebe – a vždy vedel ukázať na sever, aj keď stál na pevnine v železiarstve. Môj poľutovaniahodný orientačný zmysel bol preňho záhadou. Už dvadsaťpäť rokov sa plavil na lodi *Hildur* z Húsavíku a vozil cestujúcich na výletné plavby a pozorovanie veľrýb.

Po tomto prvom nečakanom lete sa kajuta lode stala mojím každoročným letným domovom. Rok čo rok som začiatkom mája cestoval do Húsavíku, odtiaľ sme vždy vyplávali s pasažiermi, ktorí túžili pozorovať veľryby a alky spod takmer 250 štvorcových metrov napnutých plachiet. Každý deň sme rozprávali tie isté príbehy, tie isté vtipy a pozorovali ten istý horizont, od jari do jesene, až kým veľryby neodplávali zo zálivu, z Islandu do všetkých kútov sveta.

Bol to môj prvý pobyt na mori, no zároveň prvý raz, čo som bol svedkom zvláštneho postavenia Islandu

ako okrajovej kuriozity a zároveň globálneho centra. Turisti nám s dobrým úmyslom kládli otázky, od nepochopiteľných až po mierne urážlivé, napríklad či má krajina dosť vzdelaných ľudí, ktorí by mohli riadiť fungujúcu vládu. Každý návštevník mal zjavne vopred vytvorenú predstavu o tom, čo je Island. Island, cudzia planéta. Island, zamrznutá pustatina. Island, drahé ihrisko. Island, vikinská pevnosť. Kým sme s kapitánom hľadali na mori veľryby, občas sme sa snažili tieto mýty rozplieť alebo zistiť, ktorý z nich sa nám zdá najpravdivejší.

„Veľryby si podmaňujú ľudskú predstavivosť,“ povedal mi raz kapitán. „Stačí malý záblesk a ľudia majú pocit, že videli celú veľrybu, od papule až po chvostovú plutvu.“ Aj to je Island.

Táto kniha rozpráva príbeh Islandu tak, že sa pozerá na kánon západných dejín z iného uhla. Na prvý pohľad sa môže zdať odvážne považovať Island za ústredného hráča na svetovej scéne. Koniec koncov, Island nikdy nemal armádu. Nikdy nestrieľal na inú krajinu. Nikdy nespriadal sprisahanie proti cudziemu vodcovi, nevedol zástupné vojny ani si nerobil nárok na to, aby bol hegemónnou mocnosťou akéhokoľvek druhu. Lenže ako potom vysvetlíť jeho odtlačky v celej západnej histórii? Bez Islandanov by nikto nezaznamenal severskú mytológiu a stredoveké dejiny severských kráľov. Bez Islandu by svet od Anglicka až po Egypt nepostihol veľký hladomor, ktorý po sebe zanechal krehkú politickú klímu, vrcholiacu Francúzskou revolúciou. Protiimperialistický boj by mal o jedného hrdinu menej. Neil Armstrong by si nikdy nenacvičil pristátie na Mesiaci. Nemala by sa kde odhrať šachová partia, ktorá definovala studenú vojnu.

Svet by si musel počkať ešte niekoľko rokov na prvú ženu, zvolenú za hlavu štátu. A severný Atlantik by mohol počas druhej svetovej vojny skončiť pod kontrolou nacistov namiesto Spojencov so všetkými dôsledkami.

Predstavujem tu nový pohľad na históriu Islandu, ktorý sa krútil okolo životov rôznych známych i neznámych Islandčanov, aby som vyrozprával príbeh postavený na najnovších výskumoch aj zabudnutých príhodách. V týchto kapitolách je obsiahnutá celá pozoruhodná história Islandu: 1 200 rokov osídlenia, ktoré sa začalo, keď jeden frustrovaný vikinský kapitán a jeho nemožný navigátor narazili na súš uprostred severného Atlantiku. Odrazu ostrov nebol už len hniezdiskom pre rybáre dlhochvosté. Vyrástol na ňom národ diplomatov a hudobníkov, námorníkov a vojakov, ktorí sa zrazu ocitli zoči-voči obrovskej zodpovednosti a ktorí nenápadne navždy zmenili svet.

Kapitán Hordur sa stal mojím celoživotným priateľom. Vďaka nemu som mal pri plavbách do Grónska, Nórska, Švédska a Dánska príležitosť zozbierať základný materiál na túto knihu.

Počas našej prvej plavby do zahraničia, tri roky po našom prvom stretnutí, stál na prístavnej hrádzi nevelký hlúčik dvadsiaticich ľudí a mával nám na rozlúčku. Bol jasný letný deň. Manželka prvého dôstojníka posielala z móla bozky. Zopár turistov pri neďalekom stánku s hotdogmi podľahlo celkovej atmosfére a zapojili sa do lúčenia. Kotviace lano sa uvoľnilo, loď sa začala vzdávať, a čím sme boli ďalej, tým hlasnejšie na nás kapitánov päťročný vnuk kričal s takou horlivosťou, až som sa bál, že mu roztrhne pľúca. Zbohom! Zbohom! Zbohom!

Život na mori bol jednoduchý, aj keď neuveriteľne nepredvídateľný. Jediným stálym úkazom boli obavy – o vietor či počasie. Priaznivý vietor mohol pohnať loď o osem námorných míľ dopredu, nepriaznivý vietor a prúdenie mohli spomaliť náš postup na štyri alebo päť uzlov. Čas plynul zvláštno, nemeral sa ani tak na hodiny ako skôr na rýchlosť plavby. Voda sa rozprestierala na všetky strany, kam až oko dovidelo, nekonečne dlho, deň za dňom. Voda. Voda. Voda. Pevnina!

Dosiahli sme svoj cieľ: pobrežie Grónska. Tam sme sa plavili s cestujúcimi okolo Scoresbyho zálivu, najdlhšieho fjordu na svete a jednej z najrozľahlejších panenských oblastí sveta, ktoré ešte nezasiahol masový turizmus. Obrovské ľadovce tu vybiehajú z masívnej grónskej ľadovcovej prikrývky. Koncom leta roztopený ľad znižuje podiel soli v oceáne až natoľko, že v morskej vode sa dajú uvariť cestoviny alebo zemiaky. Ako lodný kuchár som ju mohol využiť aj na umývanie riadu a pečenie chleba, keď som miesil cesto na „morský bochník“. Kapitánovi Hordurovi chlieb náramne chutil aj presolený, keďže to bol nadmieru šetrný muž.

Preto úprimne trpel, keď pozoroval našich dovolenkových pasažierov, ako len tak postávajú na palube a nič nerobia. Ak neboli vášniví fotografi, nemali nutkanie štrikovať alebo sa nezamestnávali nejakou inou produktívnou činnosťou, rád im vymýšľal úlohy. Na konci každej osemdňovej plavby mal každý pasažier zvyčajne pridelenú nejakú námornícku funkciu a zodpovedal sa kapitánovi pri nočnom hliadkovaní kvôli ľadovcom a rannom zdvíhaní kotvy.

Fjordy, po ktorých sme sa plavili, a hory, ktoré sme zdolávali, mali spravidla dva názvy: jeden z čias, keď oblasť mapovali Európania, a druhý, ktorý používali

domorodí Inuiti. Miestne inuitské názvy boli opisné – Fjord s Červenou horou, Hrebeň s dvoma vrcholmi – vďaka tomu sa cestovatelia mohli orientovať podľa slovných inštrukcií. Naše európske námorné mapy však boli pomníkom dávno mŕtvych objaviteľov a námorníkov, ktorí pomenovali oblasť po sebe, svojich matkách a všetkých, ktorých si vážili. Carlsberg Fjord. Liverpool Land. Charcot Bay. Jedna anglická veľrybárska loď, ktorá pred sto rokmi kľučkovala okolo pobrežia, vyčerpala celý zoznam mien posádky až po chlapíka, ktorý drhol palubu.

Je to zvyk starý ako samo Grónsko.* Erik Červený, ktorý musel odísť z Islandu do exilu, založil spolu s ostatnými vyhnancami z Islandu prvú európsku kolóniu v Grónsku a nazval ju Eriksfjord. Medzi tými, čo sa k nemu pripojili na výprave do neznámej novej krajiny, bola pozoruhodná žena, jedna z najväčších objaviteľiek v histórii Islandu: Gudrid Thorbjarnardóttir.

V Eriksfjorde, ktorý vznikol len nedávno v juhozápadnom Grónsku, sa Gudrid dopyčuľa zvesti o husto zalesnenej pevnine na druhej strane mora, o krajine ešte ďalej na západe, za hranicami akejkolvek mapy, ktorú kedy videli. Po dvoch samostatných neúspešných pokusoch Gudrid dokončila cestu na západ, hoci každý ju stál manžela. Do Severnej Ameriky sa dostala o päťsto rokov skôr ako Kolumbus a tam porodila prvého európskeho Američana.

Pre Islandčanov však bola nekolonizovaná Amerika malým sklamaním, a tak sa na ňu vykašľali a na nasledujúcich osem storočí na obrovský kontinent viac-

* Názov krajiny znie v jazyku domorodých Grónčanov Kalaallit Nunaat, teda Krajina Kalaallit. Tento názov sa používa aj na pasových pečiatkach pri hraničnej kontrole.

-menej zabudli. Knihy o histórii zasa zabudli na Gudrid a jej odvahu. Tá napokon odplávala späť do Európy. Cestovala aj do Ríma. Nakoniec sa však vrátila na svoju farmu na Islande a tam zomrela. Americká osada zanikla, rozpadla sa, nahlodená zubom času, a zarástla trávou.

Keď sme sa s kapitánom Hordurom o dva mesiace neskôr vrátili do prístavu, na móle stál ten istý hlúčik ľudí a stále mávali, akoby ani nikdy neodišli.

Na mori, kde sa každý deň skladá z nekonečných zvrátov a rizík, sú dva mesiace dlhý čas. Keď som však znovu zapadol do každodenného života, ktorý som náhle opustil, spomienky na ľadovce veľké ako mrakodrapy a potulujúce sa ľadové medvede mi nepripadali ako nedávne udalosti, ale skôr ako živé halucinácie, ktoré opisuje nejaký excentrik. My sme mali k dispozícii mapy, satelity a fotografie, vďaka nim sme sa mohli ľahko zorientovať. Ťažko si však predstaviť Gudridinu skúsenosť, keď sa po rokoch vrátila na Island a snažila sa ostatným opísať kontinent ďaleko za morom, o ktorom nikto ani nechyroval.

Pokúsím sa tu podať a znovu vyrozprávať Gudridin príbeh spolu s ďalšími nosnými vláknami islandskej histórie, čo ostali zabudnuté a zapadli v čase. Pochopiť význam Islandu znamená aj vyvrátiť niektoré obľúbené mýty o hrdinskom objaviteľovi, výstrednom šachovom géniovi alebo vznešenom severanovi – a napokon nám ostane oveľa bohatšia a zložitejšia tapiséria dejín. A začína sa – ako ináč – loďou.

I

Objavenie Západu

Island od osídlenia – 1100 n. l.

Islandčania sú nainteligentnejšou rasou na zemi, pretože objavili Ameriku a nikdy o tom nikomu nepovedali.

OSCAR WILDE

Kdesi v rozľahlých severných moriach medzi Islandom a Nórskom sa Thorsteinn Olafsson zaplietol do najväčšej záhady stredoveku, a to prostredníctvom obyčajnej chyby: obrátil svoju loď na západ o niekoľko stupňov viac, než mal. Jeho pasažieri by radšej doplávali do sladkého domova na Islande, ale namiesto toho sa museli uspokojiť s ľadovcom. Dostali sa nebezpečne blízko. Potom bližšie a ešte bližšie. Tresk. Drevená loď vydala zvuk, ako keď sa štiepi mohutný konár stromu. Loď a ľadovec neboli rovnocennými súpermi; zamrznutá ľadovcová voda je staršia a oveľa silnejšia. Poškodená loď odsúdená na záhubu nabrala zrazu rovnaký smer ako ľadovec: plavila sa tam, kam ju ťahali prúdy a poháňal vietor. Dala sa unášať.

Našťastie ich vietor a prúdy odniesli na pevninu, aj keď nie na tú, v ktorú dúfali. Podľa krátkej správy napísanej zhruba o päť rokov neskôr sa „do zimy“, čo je

v Arktíde dosť široký a všeobecný pojem, „loď dostala do Východnej kolónie Grónska“.

Pristáli na najväčšom ostrove sveta. Z administratívneho hľadiska Thorsteinn technicky dopravil svojich pasažierov na Island: do islandskej kolónie v južnom Grónsku.

Napriek tomu, že celé mesiace blúdili po severnom Atlantiku, sa ľudia na palube zjavne naďalej tešili vzájomnej spoločnosti. V nasledujúcich štyroch rokoch sa nikto z nich nerozhodol naskočiť na loď na Island (hoci dodnes nie je jasné, či vôbec boli k dispozícii nejaké lode, na ktoré sa dalo naskočiť). Thorsteinn, napriek svojmu poľutovaniahodnému zmyslu pre navigáciu zrejme slušný chlap, sa zaľúbil do jednej z pasažierok Sigrid Bjornsdóttir. Požiadal teda jej strýka o ruku a rozhodli sa, že sa zosobášia v mohutnom kamennom kostole, ktorým sa Grónčania tak pýšili.

Keď Sigrid Bjornsdóttir v jedno príjemné septembrové ráno vošla do kamenného kostola, jej budúcnosť vyzerala pokojná asi ako striedanie ročných období. Veľkolepé oblúkové okno v majestátnom chráme z kameňa vrhalo svetlo na zástup „mnohých urodzených mužov, cudzincov aj domácich“, ako zaznamenali miestni zástupcovia. Po spoločnom „áno a podaní rúk“ boli obaja šťastní stroskotanci vyhlásení za muža a ženu.

Sobášny list podpísaný grónskym farárom Pallom Hallvardssonom neskôr doručili islandskému biskupovi a po stáročia bol uložený v Skálholte, až kým ho nejakí historici nevyhrabali a poriadne nepreskúmali dátum: 16. september 1408. Bol to vôbec posledný zaznamenaný deň v Grónsku Erika Červeného. Krátko nato, po približne štyristo rokoch severského osíd-

lenia, celá živá komunita zanikla. Zmizla. Dodnes nikto presne nevie prečo.

Islandčania v ére Vikingov objavili Grónsko pri hľadaní ďalšej pôdy a z tamojšej populácie mrožov a narvalov si spravili globálny podnik. Islandskí Grónčania, hľadajúci drevo a pšenicu, sa potom vydali ešte ďalej na západ, a tak päťsto rokov pred Kolumbom objavili plavebné trasy z Európy do Severnej Ameriky. V Grónsku nebola len jedna biedna osada; stalo sa rýchlo sa vzťahujúcim dejiskom obchodného impéria, kľúčovým spojením medzi zdrojmi surovín Severnej Ameriky a mocnou vikinskou civilizáciou v Nórsku. Archeologické dôkazy dnes naznačujú, že malo oveľa väčší význam, než sme na základe písomných záznamov pôvodne predpokladali.

Ako sa teda mohlo stať, že niekoľkotisícová komunita po piatich storočiach jednoducho zmizla bez stopy? Ako sa mohol celý ostrovný národ premeniť na mesto duchov? A ako to vyzeralo v ranej Amerike?

Aby sme túto záhadu rozlúštili, budeme sledovať troch najslávnejších islandských objaviteľov – Erika, Leifa a Gudrid – počas bizarných, násilných a šťastných udalostí, ktoré formovali ich život. Mnohí z nás poznajú zjednodušené verzie ich osudov, ale pravda je, ako zvyčajne, oveľa zložitejšia. Naši hrdinovia vraždili ľudí, často sa strácali, obrátili sa na kresťanstvo, opäť sa stratili, vraždili iných ľudí, zachraňovali stroskotancov, klamali, profitovali z úplatkov, zabili ďalších ľudí a napokon zomreli na farme. Navyše, napriek tomu, čo ste počuli o dedičstve Erika Červeného a Leifa Erikssona, skutočnou objaviteľkou je tu prehliadaná hrdinka Gudrid Thorbjarnardóttir, ktorá sa vzdala pohodlného života a nadviazala vzťahy s do-

morodcami v Severnej Amerike, zatiaľ čo muži do seba hádzali kamene. Je neuveriteľné, že všetci títo objavitelia boli pokrvne alebo prostredníctvom sobáša členmi jednej a tej istej rodiny. Ich rodokmeň je východiskovým bodom našej grónskej záhady.

Príbeh sa končí zmiznutím. Začína sa však vyhnanstvom.

Ako mnohí iní aj ja som mal vo zvyku idealizovať si plavbu po rozbúrenom oceáne. Vlny sa prevaľujú cez palubu. Nožnice lietajú po lodnej kuchyni. Námorníci sa zo všetkých síl snažia zachrániť svoju loď zoči-voči nesmiernej sile oceánu. *Spustiť hlavnú plachtu! Napnúť kosatku! Desať stupňov na pravobok!* Keď som pred niekoľkými rokmi zažil plavbu na vlastnej koži, búrky sa mi už ani zďaleka nevideli také romantické.

V zmätku všade naokolo musíte zvýšiť hlas a kričať dokonca aj pri rozhovore zoči-voči. Zvierate druhému námorníkovi plece tak silno, až vám stuhnú prsty. *Choď si trochu oddýchnuť, dočerta!* Dole v kajute som zistil, že sa môžem vyzliecť, iba ak si ľahnem na zem. Neskoro v noci som sa zobudil na to, že mi zhora cez palubu kvapká do postele studená morská voda. Kvapka mi pristála na líci a pomaly stiekla do ucha. Vzdal som sa nádeje na spánok. S námahou som sa zdvihol a celou cestou sa pridŕžoval zábradlia, rebríka, čohokoľvek. Na palube som sa takmer potkol o lodného kuchára, ktorý sa „len prišiel nadýchať čerstvého vzduchu“, pričom nebol schopný stáť vzpriamene. Keď sme v rozjarenej nálade po prvý raz vyplávali z ústia prístavu na severe Islandu, vtipkovali sme, že by to bola vzrušujúca televízna šou o varení v kuchyni rozhojdanej lode. Keď som ho teraz videl,

mierne zeleného v tvári, nezdalo sa mi, že by sa dal na takú šou nahovoriť. „Najhoršie na morskej chorobe,“ oznámil mi na všetkých štyroch, „je vedomie, že nezomrieš.“ V ten deň sa jedlo nepodávalo.

Toto dobrodružstvo, ktoré bolo opakom romantiky, sme prežili počas plavby z Islandu do Stavangeru v Nórsku. Zhodou okolností sme išli rovnakou trasou ako Erik Červený pred tisíc rokmi na svojej prvej výprave, iba že v protismere. Viezli sme svoj drevený škuner *Opal* do suchého doku najchýrnejších škandinávskych lodiarov. Erik Červený je, pravdaže, zakladateľom prvej islandskej osady v Grónsku, ale jeho príbeh sa nezačal veľmi vznešene.

Keď bol Erik ešte len batola, musel spolu so svojím otcom Thorvaldom, ktorého vyhнали po tom, čo spáchal „pár vrážd“, odísť z Nórska. Vydali sa na západ k Islandu, kde sa nalodili na knarr, loď so širokým trupom pre malú posádku a veľký náklad, a na tejto búrlivej plavbe cez oceán strávili asi týždeň. Knarry boli kľúčové plavidlá pre vikinské výpravy na otvorenom severnom Atlantiku. Väčšinou však boli stále vydané napospas bohovi mora Njördurovi. Kapitán mohol manévrovať pomocou kormidla pripevneného na pravoboku, ale smer mu napokon aj tak diktoval vietor. Stačil jediný silný nápor a jednotažňová loď mohla prísť o svoj najdôležitejší kus dreva. Ak nastalo bezvetrie, posádka mohla celé dni sledovať pobrežie, kam mali namierené, bez toho, aby sa k nemu čo len priblížila. Keď konečne fúkal priaznivý vietor, knarr mohol dosiahnuť maximálnu rýchlosť osem uzlov (pre porovnanie, najväčšia rýchlosť, akou plávajú tulene, je zhruba desať uzlov).

Erik a Thorvald mierili na západ cez Nórske more.